

Càntirs de bateig**Text: Mercè Pibernat Domènech**

Càntir femení / Càntir masculí

Segona meitat del segle XVIII

Vidre bufat amb aplicacions pinçades / Vidre bufat amb lacticini i aplicacions pinçades

22,5 × 14 cm / 33 × 13,5 cm

Museu d'Art de Girona. Núm. reg. 3.276 / Museu d'Art de Girona. Núm. reg. 14.511

Fons d'Art Diputació de Girona

Els museus catalans sovint conserven col·leccions d'objectes de vidre als seus fons¹. Una part provenen d'excavacions arqueològiques i una altra, molt significativa, de col·leccionistes privats que ja des de ben aviat van preservar aquestes peces de vidre sumptuari com a objectes de valor artístic. El Museu d'Art de Girona compta amb un conjunt prou representatiu de peces de vidre, que s'incorporen a la seva col·lecció des de l'inventari de l'antic Museo Provincial, creat al segle XIX.

Els dos càntirs de bateig, motiu d'aquest article, serveixen per posar en relleu uns tipus d'objectes que, a banda de les qualitats estètiques i característiques del gust barroc, ens informen de la història, la tècnica i la concepció primària del disseny i l'artesania i, en definitiva, de costums i pràctiques de vida avui desapareguts.

Abans de centrar-nos en els càntirs de bateig considerem imprescindible contextualitzar el que ha representat l'aparició del vidre al món, fent un breu repàs a l'evolució històrica d'aquest material.

El vidre es defineix com una substància rígida no cristal·lina d'aspecte translúcid que sorgeix com a resultat de la fusió de diferents matèries a altes temperatures. Les qualitats intrínseques del vidre són la transparència, la impermeabilitat, la lleugeresa i la capacitat de no alterar ni els sabors ni les olors. Són aquestes característiques les que l'han convertit en un dels materials més utilitzats per fabricar tot tipus d'objectes amb multiplicitat d'aplicacions en diversos camps com ara l'òptica, la farmàcia, els miralls, els vidres per a tancaments en arquitectura i la bijuteria. En l'àmbit domèstic podem trobar ampolles, gerres, gots, copes, tasses, servidores, fruïteres, beneïteres, elements d'il·luminació, etc. A més, aquest material tan versàtil és reciclable i la seva transformació el fa indefinidament reutilitzable. Per contra, la seva fragilitat i la seva reciclabilitat per a una nova manufactura fan que els objectes de vidre històrics conservats siguin rars i, per tant, especialment preuats com a testimonis materials del passat.

Les fonts escrites ens indiquen que el procés d'obtenció del vidre es coneixia ja a Mesopotàmia des del segon mil·lenni aC, tot i que la manca de tecnologia per facilitar la fusió a altes temperatures en dificultava la producció massiva. Per això, aquest material es reservava exclusivament per a objectes de luxe de petit format. Aquests objectes de vidre procedents de la Mediterrània oriental són dels primers que arriben a la península Ibèrica mitjançant el comerç. Solen ser flascons fabricats amb vidre modelat sobre un nucli de sorra endurida, usats com a contenidors d'olis o cosmètics.

Certament, però, la gran revolució és l'aparició de la tècnica del vidre bufat. Sorgeix a Síria al segle I dC i ràpidament s'estén per tot l'imperi romà. L'adopció de la tècnica del vidre bufat obre la porta a formats més grans i una producció massiva. Val a dir que els principis bàsics d'aquesta tècnica romanen pràcticament inalterables fins als nostres dies.

A Catalunya hi ha molts exemples de jaciments amb restes de forns de vidre d'època romana que testimonien una producció local. Amb la caiguda de l'imperi romà, el vidre passa a ser un material poc comú i les troballes són majoritàriament d'exemplars d'importació. És el cas del conegut com a bol de Besalú, una excepcional peça hispanoàrab del segle X, trobada a l'església de Sant Vicenç de Besalú, que es pot veure exposada a les sales del Museu d'Art de Girona.

La remuntada en la producció té lloc a finals de la baixa edat mitjana, moment en què el vidre més valorat a Europa és el venecià, que aconseguia un nivell de transparència, finesa i originalitat en les formes que no tenia competència. Als segles XVI i XVII, Catalunya es converteix en una de les zones on els vidriers treballen a *la façó de Venise*, imitant amb gran virtuosisme les peces venecianes, sense arribar mai a obtenir la transparència del vidre de Murà. El vidre català es caracteritza per una coloració melada groguenca que aconsegueix, això sí, unes parets extremadament fines i uns dissenys de gran qualitat.

La indústria vidriera catalana entra en recessió a mitjan segle XVII a conseqüència de la pèrdua del mercat que consumia peces de luxe elaborades a Catalunya. L'explicació la trobem en la irrupció de les fàbriques d'Anglaterra i de Bohèmia, que produeixen vidres de gran transparència i duresa, fet que permetia gravar-los i tallar-los. Aquests productors desplacen els principals centres europeus que tradicionalment s'havien dedicat a la producció vidriera. El vidre català deixa de ser demandat també per la cort espanyola a mitjan segle XVIII, en entrar en competència directa amb una de les manufactures reials creades per Felip V, la Real Fàbrica de La Granja de San Ildefonso, a Segòvia. D'aquesta manera, les produccions catalanes queden relegades al mercat local, s'orienten a la demanda d'objectes d'ús quotidià i abandonen la producció més luxosa i refinada que s'exportava arreu. Progressivament, es deixen de fer peces d'estil venecià de caire sumptuari per passar a produir objectes d'ús més quotidià destinats principalment al consum de proximitat i que mostren una factura més tosca de parets gruixudes i formes pròpies.

Així doncs, arribats al segle XVIII la tipologia de les peces s'amplia amb noves formes com els candelers, els especiers i les beneïteres, entre d'altres, i es desenvolupen noves variacions d'objectes ja coneguts com els setrills, les ampolles o els flascons. Se segueix la tradició veneciana, especialment en la utilització del vidre blanc opac en la decoració de fils embeguts en les parets de l'objecte (lacticini)², però sense el virtuosisme del vidre de Murà. Es perd la influència estètica veneciana i es pren una deriva cap a decoracions més extravagants en consonància amb l'estètica del barroc de caire més popular.

A Catalunya, aquestes innovacions queden reflectides en tres tipologies que són les que identifiquen millor la producció de vidre vuitcentista: el porró, l'almorratxa i el càntir.

El càntir de vidre és un dels models autòctons més tradicionals i populars en el context català. S'inspira en el càntir de ceràmica però sense la seva funcionalitat. No té la capacitat refrescadora de l'aigua, no pot contenir una gran quantitat de líquid i, a més, sol necessitar un peu per garantir-ne l'estabilitat. El càntir de vidre és, doncs, un objecte de representació i d'aparador que es relaciona amb la celebració del naixement d'un infant i el sagrament del bateig.

A grans trets, el càntir de bateig es caracteritza perquè n'hi ha de tipus masculí i femení. Els dos gèneres es distingeixen per la nansa, que pot estar coronada per un gall o una gallina; per la forma del receptacle, arrodonit o cònic;

Càntir femení (detall). Segona meitat del segle XVIII. Museu d'Art de Girona. Núm. reg. 3.276. Fons d'Art Diputació de Girona.

Càntir masculí (detall). Segona meitat del segle XVIII. Museu d'Art de Girona. Núm. reg. 14.511. Fons d'Art Diputació de Girona.

o bé per la forma del broc d'omplir, que remet a la forma de cadascun dels sexes. Els dos càntirs del Museu d'Art són el compendi d'aquests trets formals i simbòlics i, alhora, són magnífics exemples de la factura tècnica i l'estètica de l'època.

El **càntir de tipus femení** (núm. reg. 003.276) presenta un dipòsit cònic amb nus abossellat, que forma part del dipòsit, amb el peu afegit i ansa. El material és transparent amb tonalitats verdoses. És una peça de vidre bufat marcat en motlle d'estries verticals, amb afegits de matèria pinçada formant unes cresteries de vidre blau cobalt aplicades a la superfície del cos. L'ansa és oval i està rematada per la figura d'una gallina, flanquejada per cresteries. El broc de sortida és molt estilitzat i el d'omplir mostra estiraments amb forma ametllada (recordant el sexe femení).

El **càntir de tipus masculí** (núm. reg. 014.511) té dipòsit globular, nus abossellat i peu troncocònic, amb totes les parts connectades. És de vidre bufat de tonalitats grises, de parets gruixudes amb impureses i bombolles d'aire. Presenta decoracions de lacticini en aplicacions de *retortoli*³ en franges verticals. També s'hi veuen figures geomètriques de blanc opalí repartides pel cos de l'objecte. L'ansa anular de vidre transparent mostra també una espiral de lacticini i està coronada per la figura del gall de vidre pinçat. El broc de sortida és molt vertical i el d'entrada és de forma cilíndrica amb remat engruixit a l'extrem (recordant el sexe masculí).

En aquests dos exemplars, molt representatius de la producció catalana, hi perviuen les tècniques decoratives a *la façó de Venise*. És força habitual utilitzar la tècnica del lacticini en *reticello*⁴ o *retortoli*, de decoracions de filigranes de vidre blanc o vidre opalí embegut en el cos transparent, amb la creació de línies ornamentals que recorren tot l'objecte. Els detalls decoratius de les peces també es realitzen mitjançant la tècnica d'afegir vidre en calent sobre la peça bufada, amb la formació de relleus amb formes emmotllades o bé pinçades i estirades de vidre transparent, vidre opac blanc o blau cobalt.

En definitiva, la producció vidriera catalana el segle XVIII adquireix un gust per la profusió decorativa que dona a les peces un caire escultòric, en la línia del gust venecià d'època renaixentista, però amb una interpretació molt menys canònica que porta l'estètica barroca al paroxisme.

1. Els museus catalans amb les col·leccions de vidre més rellevants són el Museu del Disseny de Barcelona i Fundació Amatller, a Barcelona; el Museu del Cau Ferrat, a Sitges; la Fundació Museu de Peralada; el Museu del Vidre de Vimbadó i la col·lecció del Museu del Vidre de Bac de Roda.

2. El lacticini és una pasta de vidre blanca opaca amb la qual es decoren objectes de vidre.

3. El *retortoli* és l'aplicació del lacticini en filigranes que formen un dibuix de xarxa.

4. El *reticello* és l'aplicació del lacticini formant fils que recorren el cos de l'objecte.

Bibliografia

CARRERAS BARREDA, Jordi. *El vidre català*. Vol. 8. Brau edicions, Barcelona, 2018.

DOMÈNECH VIVES, Ignasi. "Vidrios españoles de los siglos XVI a XVII". *Frágil transparencia: Vidrios españoles de los siglos XVI a XVIII*. J.P. Philippart – Markus Mergenthaler, Knauf Museum, Iphofen. Dettelbach, J.H. Röhl GmbH, 2011.

GUDIOL RICART, Josep. *Monumenta Catalaniae. Vidres catalans*. Vol. III, Alpha, Barcelona, 1936.
Matèries en fusió. El vidre a les col·leccions del Museu de Mataró. Dossiers4. Museu de Mataró, 2023.

OLIVA PRAT, Miguel. «Catálogo de los vidrios del Museo Arqueológico de Gerona». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 1950, vol. 5, p. 113-157.
Vidrio espanyol en La Habana s. XVI-XIX. Museu Castell de Peralada. Girona, 2019.